

27. PODELITEV MURKOVE NAGRADE, MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE¹

Slovenski etnografski muzej, 11. november 2013

Komisija za podeljevanje Murkove nagrade, Murkovih priznanj in Murkovih listin v sestavi Janez Bogataj (predsednik), Bojana Rogelj Škafar, Mojca Ravnik in Tanja Hohnec (članice) je v določenem roku, tj. do vključno 5. septembra 2013, prejela predloge za prejemnike in prejemnice Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine. Vsi predlogi so bili pravilno posredovani. Po temeljiti analizi in diskusiji o predlaganih kandidatih in kandidatkah je Komisija dne 3. 10. 2013 soglasno sprejela odločitev, da predlaga podelitev ene Murkove nagrade, treh Murkovih priznanj in ene Murkove listine.

Komisija je na svoji redni seji sprejela sklep, da Murkovo nagrado za življenjsko delo prejme upokojeni univerzitetni učitelj, zaslužni prof. dr. Zmago Šmitek, za znanstvene in strokovne dosežke, zaokrožene v njegovem življenjskem delu.

Utemeljitev:

Zasl. prof. dr. Zmago Šmitek je bil rojen 29. novembra 1949 v Kropi. Po uspešno opravljeni maturi na gimnaziji v Kranju je na Filozofski fakulteti v Ljubljani študiral etnologijo in zgodovino umetnosti ter leta 1973 diplomiral. Najprej je začel delati kot stažist na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete, od junija 1974 pa kot asistent za občo in neevropsko etnologijo na istem Oddelku. Magistriral je februarja 1979 z delom *Delitev dela* kot sestavina socialne kulture Vitanja. Od oktobra 1979 do septembra 1980 je bil na strokovnem izpopolnjevanju na Institute of Economic Growth, New Delhi University, nato pa je eno leto služil vojaški rok. Septembra 1983 je doktoriral z disertacijo *Obzorje Slovencev na področju neevropskih kultur* in tako pridobil naslov docenta za neevropsko etnologijo in etnologijo Evrope. V tem času je redno študijsko odhajal na nekajtedenske obiske etnoloških raziskovalnih institucij na Dunaju, v Londonu, Sevilji, Rimu, Łodzi in Pragi. Leta 1989 je pridobil naziv izrednega profesorja za neevropsko etnologijo in etnologijo Evrope, leta 1993 je ponovno za štiri mesece obiskal Institute of Economic Growth na Univerzi v New Delhiju. Na Filozofski fakulteti je bil tri leta predstojnik Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, v naziv rednega profesorja za neevropsko etnologijo in antropologijo religije pa je bil izvoljen 11. maja leta 1995. Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo je dolga leta predaval Antropologijo religije in predmete iz neevropske etnologije, kot npr. Etnologijo Azije, Amerike, Avstralije in Oceanije ter Afrike. Ob tem je iz teh predmetov opravljal še mentorsko delo pri seminarskih, diplomskih in podiplomskih nalogah ter intenzivno sodeloval v komisijah za ocene in zagovore magistrskih in doktorskih del, slednje tudi na tujih univerzah, med drugim v Zagrebu in Skopju. Tako je bil pri svojem pedagoškem delu mentor prek tridesetim diplomskim nalogam, znanstvenim magisterijem in doktorskim disertacijam ter prek stodvajsetim

seminarskim nalogam. Leta 2000 je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo soorganiziral odmevno konferenco *Maps of Time: Cultural and Social Dimensions of Time*, leta 1994 pa je bil med pobudniki in soorganizatorji Mednarodnega etnološkega sredozemskega simpozija (Mediterranean Ethnological Summer Symposium/School; MESS) v Piranu, ki je leta 2009 s sedmimi objavljenimi monografskimi publikacijami mednarodnih člankov iz raznolikih področij etnologije in antropologije v Novi Gorici doživel šestnajsto zaporedno obletnico. MESS je bil kombinacija simpozija in šole, ki je slovensko etnologijo in kulturno antropologijo v devetdesetih letih in prvem desetletju 21. stoletja ključno promoviral v svetu. Poleg tega je bil MESS za študente Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo edinstvena izkušnja. Na simpoziju so lahko poslušali predavanja, diskutirali in se srečevali z najuglednejšimi profesorji in znanstveniki s tega področja v Evropi in svetu. Kar nekajkrat je prof. dr. Zmago Šmitek za študente priredil in vodil strokovne ekskurzije, in sicer v azijski del nekdanje Sovjetske zveze (dvakrat v Zakavkazje in dvakrat v srednjeazijske republike), v Mongolijo, Turčijo in na Portugalsko. Bil je tudi soorganizator študentske ekskurzije v Nemčijo in soorganizator dveh študentskih ekskurzij v Maroko. Prof. dr. Zmago Šmitek je od leta 1974 vključen v številne znanstvenoraziskovalne projekte, v letih 1994 in 1995 pa je bil vodja raziskovalnega projekta *Multikulturne raziskave Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo*. Sodeloval je na številnih kongresih, znanstvenih simpozijih in strokovnih srečanjih v Sloveniji, v nekdanji Jugoslaviji in tujini. Leta 1987 je za knjigo *Klic daljnih svetov* prejel Kajuhovo nagrado, leta 2005 pa Murkovo priznanje Slovenskega etnološkega društva za knjigo *Mitološko izročilo Slovencev*. Leta 1999 je bil dobitnik Zlate plakete Univerze v Ljubljani za izjemne zasluge. Tudi sicer je bil prof. dr. Zmago Šmitek izredno plodovit avtor, saj je poleg samostojnega avtorstva, soavtorstva ali uredništva prek dvajsetih knjig objavil krepko preko sto znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov, sestavkov v enciklopedijah in leksikonih, recenzij, spremnih besed, polemik itd. Objavil je tudi številne spremne besede k leposlovnim in umetnostnim delim z neevropsko in mitološko tematiko.

Prof. dr. Zmago Šmitek je deloval tudi na muzejskem oziroma razstavnem področju. Tako je marca 1983 uredil stalno etnološko razstavo v Kovaškem muzeju v Kropi, sodeloval je pri vsebinskih zasnovah razstav Indija v slovenski besedi (1986–1987), Imeli so dve domovini (1988–1989) in 110 let rojstva Janka Benigarja (1992). Prevzel je tudi strokovni del organizacije razstave Slovinci v misijonih (1991) – od izbora do prezentacije eksponatov in kataloga. Uspešno se je ukvarjal tudi z dokumentarnim filmom: leta 1982 je za ljubljansko televizijo posnel zelo uspešen petnajstminutni 16-mm film o kulturi Kašmira, naslednje leto pa enako dolg film o Armencih v Turčiji.

Bil je dolgoletni član uredništva *Glasnika Slovenskega etnološkega društva*, sodeloval je v uredniških odborih strokovnih revij *Etnolog* in *Kronika*. Bil je tudi urednik *Knjižnice slovenskega orientalističnega društva*. Je član Slovenskega etnološkega

¹ Utemeljitev ustanov in posameznikov smo za objavo v *Glasniku SED* priredili v uredništvu (op. ur.).

Prof. dr. Zmago Šmitek, prejemnik Murkove nagrade za leto 2013.
Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 11. 11. 2013

Prejemniki Murkove nagrade, Murkovih priznanj in Murkove listine skupaj s predsednico SED in predsednikom Komisije, dr. Janezom Bogatajem.
Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 11. 11. 2013

društva, Slovenske Matice in European Association of Social Anthropologists.

Kljub skromnim možnostim za raziskovalno delo v tujini v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je prof. dr. Zmago Šmitek že takrat uspel publicirati nekaj lastnih observacij oz. gradiv, ki jih je sam zbral v tujini. Sem sodijo članki, kot so npr. *The Question of Buddhist Economics* (1982), *Kalmiška skupnost v Beogradu* (1988), *Tibetanci: Kozmična vizija nekega naroda* (1993), *Tibet in Evropa: Stereotipi in arhetipi* (1993) pa tudi nekaj intervjujev z dobrimi poznavalci tujih kultur (npr. z Dalajlamo): *Ohranjanje tibetanskega izročila* (1986), *Drugačen pogled na zgodovino* (1991), *Karma i istorija* (1991). Pisal je tudi o teoretičnih vprašanjih, ki se pri obravnavi neevropskih kultur postavljajo pred etnologue majhnega evropskega naroda. To je storil v številnih člankih konec sedemdesetih in v prvi polovici osemdesetih let, svoj teoretični pristop pa je posebej pojasnil v prispevku *Travel-Records as a Subject of Ethnological Research* (1988). Posebnega pomena je bilo Šmitkovo preučevanje slovenskega etnološkega dela v neevropskih deželah. S to tematiko se je začel ukvarjati že okrog leta 1978 in jo zaokrožil v zelo dobro ocenjeni obsežni doktorski disertaciji (1983). V razpravah in publikacijah, ki so ji sledile, je poglobljaj posamezna poglavja iz disertacije in naprej širil interes za neevropsko tematiko v Sloveniji. Sem sodijo predvsem njegove knjige *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture* (1986), *Poti do obzorja: Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko* (1988) in *Srečevanja z drugačnostjo: Slovenska izkustva eksotike* (1995), pa tudi številne črtice, enciklopedični članki in monografije o posameznikih, ki so se ukvarjali z neevropskimi kulturami (Alma Karlin, Friderik Baraga, Ivan Benigar, Ivan (John) Jager, Janez Adolf Steinhauser, Anton Lavrin, Ignacij Knoblehar, Janez Krstnik Mesar, Ferdinand Avguštin Hallerstein, Bernard Distel, Anton Codeli), o delu slovenskih misijonarjev oz. nasploh o tovrstni dejavnosti. V svojih izčrpnih in argumentiranih študijah je prof. Šmitek odkril vrsto dotlej neznanih dejstev in odprl popolnoma novo poglavje takratne slovenske etnologije. Prof. Šmitek se v svojem raziskovanju in pisanju ni omejil le na preučevanje etnografskega in etnološkega dela Slovencev v tujini, ampak je obenem obravnaval tudi vprašanje obzorja Slovencev

v neevropskem svetu. Razkrival je procese recepcije podatkov o tujih, eksotičnih kulturah in oblikovanja kolektivnega mnenja o tujcih. Tako je njegovo delo prispevalo k samospoznavanju Slovencev skozi zorni kot njihovega odnosa do širšega sveta. Svoje dosežke je prikazal v vrsti sveže in obenem tehtno pisanih besedil, kjer je zajel snov zelo široko, pokazal, kako so v slovensko kulturo vključeni motivi in elementi včasih zelo oddaljenih dežel, nakazal pota in čase njihovega prihoda v Slovenijo in, kar je zlasti pomembno, procese recepcije in njihovega vključevanja v slovensko kulturo. Rezultati so bili takrat nepričakovani, toda spričo solidne heuristike, temeljite analize obilnega, močno raztresenega in heterogenega gradiva ter minuciozno izpeljanega dokaznega postopka zanesljivi in so velika pridobitev za slovensko kulturno zgodovino. Prof. Šmitek je pozneje obravnaval tudi splošna teoretična vprašanja. Tako je v devetdesetih letih utiral pot antropoloških tradiciji na Slovenskem in sodeloval pri prenovi takratnega Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, tako da je bil eden od ključnih soakterjev pri novem razcvetu etnologije in antropologije tako v kadrovskem kot v problemskem smislu. Sem sodi tudi soorganizacija že omenjenega MESS-a. Nemajhno število svojih razprav je posvetil tudi slovenski kulturi, kar je razvidno iz priložene bibliografije. Poleg obravnav posameznih konkretnih tem v številnih člankih oz. monografij (*Občina Kočevje* [1981], poglavje *Delitev dela v gospodarstvu v knjigi Kruh in politika: Poglavja iz etnologije Vitanja* [1987]) sodijo sem še posamezna poglavja, izdelana za vprašalnice za *Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja* (1987–88), ter članki za *Enciklopedijo Slovenije* in *Slovenski etnološki leksikon*. Nenazadnje se je prof. v zadnjih 20 letih intenzivno in mnogostransko ukvarjal tudi s slovensko in z indoevropsko mitološko problematiko, o čemer poleg monografij *Kristalna gora: Mitološko izročilo Slovencev* (1998), nagrajena *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti* (2004) in *Poetika in logika slovenskih mitov: Ključni kraljestva* (2012) pričajo številni članki, npr. o liku Kresnika v slovenski mitologiji (1998), predstavah o stvarjenju sveta (1998), študije posameznih zanimivih primerov (lokalno romanje, 1999; analize različnih simbolov, 2000; 2001), o šamanizmu na Slovenskem (2003), svetih kamnih (2007) in še in še. Poleg znanstvenih člankov je prof. Šmitek objavil še

Nagovor predsednice SED, Anje Serec Hodžar.
Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 11. 11. 2013

Nagovor direktorice Slovenskega etnografskega muzeja, dr. Bojane Rogelj Škafar.
Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 11. 11. 2013

številine druge strokovne in poljudno pisane članke na tovrstne teme. Prof. Šmitek je poleg tega, da se v zadnjih letih ponovno nekoliko bolj intenzivno obrača proti Indiji (tam je na primer uredil in objavil monografijo *Southern Slavs and India Relations in Oral Traditions* [2011], za tisk pa je predložil tudi knjigo *Hodniki mandale*, ki bo predvidoma izšla pri Študentski založbi leta 2014), objavil še knjigo *Rasla je jelka do neba: Zgodbe iz našega ljudskega herbarija* (2012) s katero je odprl še eno doslej slabo obdelano temo v slovenski etnologiji in kulturni antropologiji: etnobotaniko. Prof. Šmitek je torej po vsebinski plati ne le v slovensko etnologijo in kulturno antropologijo, ampak tudi v širšo humanistiko in družboslovje že od poznih sedemdesetih let utiral povsem novo tematiko s področja stikov Slovencev in Slovenk z neevropskimi svetovi in samih raziskav neevropskih kultur, pozneje, v devetdesetih letih pa je to znanje začel dopolnjevati še z raziskavami iz komparativne mitologije, ki so slovenske mitološke predstave povezovala z indoevropskimi temelji.

Komisija je Murkova priznanja prisodila etnologinji Ivici Križ, višji kustodini v Dolenjskem muzeju Novo mesto, za stalno etnološko razstavo *Dolenjska in njeni ljudje*; dr. Daši Koprivec, muzejski svetovalki in kustodini v Slovenskem etnografskem muzeju, za znanstveno monografijo *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*, Muzeju Ribnica za razstavo in katalog z naslovom »Križem svajt so se podale pa sujo ruobo ponujale«: *Pregled ribniškega krošnjarenja od patenta leta 1492 do danes*.

Utemeljitev za Ivico Križ:

Ivica Križ se je leta 1955 rodila v Ljubljani, kjer je končala študij etnologije in arheologije. V Dolenjskem muzeju Novo mesto se je leta 1980 zaposlila, leta 1981 tam opravila strokovni izpit za kustodinj, leta 2001 pa je postala višja kustodinja. Odtlej se posveča dokumentiranju, preučevanju etnološke dediščine osrednje Dolenjske. Izsledke svojega dela je objavila v strokovnih in številnih poljudnih člankih, z dr. Naškom Križnarjem pa je bila soavtorica dveh dokumentarnih filmov. Njeno kontinuirano delo pa najbolj kažejo številne obsežne in odmevne tematske razstave, dopolnjene z obsežnimi katalogi, ki izpričujejo način življe-

nja in mišljenja Dolenjcev, tako iz vaškega kot mestnega okolja. Med razstavami *Etnološka podoba Šentjerneja* (1988) *Novomeška amaterska fotografija v prvi polovici 20. stoletja* (1997), *Medičarstvo in svečarstvo na Dolenjskem* (2000) so izstopale razstave *Od antičnega vrča do majolke* (1996), *Pečarska in keramična industrija v Novem mestu* (2005) in *Keramika Novo mesto in umetniki* (2009), ki so rezultat njene ljubezni do keramike in bogate dediščine opekarske in lončarske obrti ter keramične industrije na Dolenjskem. Tematsko sta izstopali tudi razstavi *Nazaj v otroški raj – igre in igrače na Dolenjskem* (2002) ter *Lutkarstvo na Dolenjskem* (2007), ki so ju Novomeščani sprejeli z navdušenjem, poudariti pa je treba tudi dejstvo, da sta tematiki v slovenski etnološki vedi še vedno slabo preučeni. Ko se je leta 1980 zaposlila v Dolenjskem muzeju, je muzej dobil tudi prvo stalno etnološko zbirko, ki jo je kustodinja Ivica Križ dopolnila leta 1999. Od začetka zaposlitve je v njej tlela želja, da Dolenjski muzej dobi stalno etnološko razstavo. Svojo željo je, kljub finančnim in prostorskim omejitvam, leta 2012 uspela uresničiti. Razstavo, ki jo je nasloвила *Dolenjska in njeni ljudje*, je dopolnila z novimi temami. S predmeti, z dokumentarno fotografijo, s slikovnim gradivom ter kratkimi besedili v slovenskem in angleškem jeziku je prikazala življenje prebivalcev osrednje Dolenjske. Poudarek razstave je na predstavitvi materialne kulture, predvsem gospodarskih dejavnosti, od nabiralništva, lova, lova na polhe, ribolova do živinoreje in poljedelstva ter vinogradništva, ki je tej pokrajini dajalo značilen pečat že od srednjega veka. Od obrtnih dejavnosti pa so prikazane tako mestne kot podeželske obrti: mlinarstvo, usnjarstvo in čevljarstvo, lončarstvo ter novomeška tovarna *Keramika*. Pri medičarski in svečarski obrti je predstavljena ena redkih v celoti ohranjenih lectarskih delavnic v Sloveniji z bogato zbirko lesenih rezljanih modelov za lect in voščenih votivov iz 18. in 19. stoletja. Tudi mlinarska in lončarska obrt sta predstavljeni v obliki rekonstrukcije lončarske delavnice in mlina z izvirno opremo. K razstavi je kustodinja Ivica Križ napisala še katalog, ki je hkrati vodnik po razstavi. Za razstavo *Od antičnega vrča do majolke* je leta 1997 prejela Valvasorjevo priznanje, leta 2002 pa še Trdinovo nagrado Mestne občine Novo mesto.

V spremljevalnem programu je nastopil Trio Volk Folk, družinski godčevski trio iz Ilirske Bistrice.

Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 11. 11. 2013

Utemeljitev za Dašo Koprivec:

Monografija *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*, ki je izšla leta 2013, je za izdajo prirejena doktorska disertacija Daše Koprivec z naslovom Prisotnost in vrednotenje dediščine aleksandrink v življenju njihovih potomcev, s katero je avtorica leta 2012 doktorirala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani pod mentorstvom prof. dr. Janeza Bogataja ter somentorstvom dr. Marine Lukšič-Hacin. Daša Koprivec se je s poglobljenim raziskovanjem dediščine aleksandrink začela ukvarjati leta 2005 v povezavi z Goriškim muzejem ter nekaterimi prebivalci iz Prvačine na Goriškem, pri čemer je bila sprva njena naloga na domovih popisati obstoječo materialno dediščino aleksandrink. Iz omenjene povezave pa se je sčasoma formiralo močno »gibanje« za obnovo in ohranitev dediščine aleksandrink, med drugim tudi njena poglobljena raziskava, med katero je opravila pogovore s približno šestdesetimi potomci aleksandrink, glavnimi nosilci pripovedi v pričujoči monografiji. Daša Koprivec je v svoji monografiji prikazala nekatere nove plati odnosa do dediščine aleksandrink. Poleg tega je pojav migracij aleksandrink umestila v širši slovenski migracijski proces ter obenem tudi primerjala skupne značilnosti tako imenovanih ženskih selitev različnih pojavnih oblik v prvi polovici 20. stoletja. Javna podoba aleksandrink, deklet in žena predvsem z Goriške, ki so v zadnji četrtini 19. in v prvi tretjini 20. stoletja odhajale služiti v Egipt, se je v zadnjem času močno spremenila, za kar je zaslužna tudi avtorica pričujoče monografije. Aleksandrinke so dolga leta imenovali z izrazi, kot so »služabnice z žulji na duši«, »tragična migracija«, »žalostni fenomen«, »Lepe Vide«. V domačem okolju so bile zamolčevane, če ne celo obsojane in prezirane. Kot ugotavlja Daša Koprivec, pa so v zadnjih nekaj letih začele veljati za pogumne in spoštovanja vredne svetovljanke, ki so si na tujem večinoma pridobile izobrazbo in ugled, nekatere tudi premoženje. Prej omenjene izraze so zamenjale besedne zveze, kot so »pokončne, ambiciozne, naše prve svetovljanke«, »ne služkinje, temveč druge mame in prijateljice«, »Slovenke«. Do tega preobrata so poleg dokumentarnega filma Metoda Pevca pripeljale številne razstave ter objave etnoloških, socioloških in drugih raziskav,

med katerimi pripada pomemben delež tudi raziskavi Daše Koprivec. Kot ugotavlja, so se aleksandrinke v javnem diskurzu bolj kot kdajkoli oddaljile od vlog »dojilj z Goriške« in Primorke ter postale »prve slovenske svetovljanke« in Slovenke. Kot v recenziji monografije navaja Iztok Ilich, Daša Koprivec med drugim ugotavlja, da tedanje ekonomske migrantke niso odhajale v svet le z Goriške in ne samo v Egipt, temveč tudi v industrializirano Zahodno Evropo in na druge celine, za aleksandrinke pa, da niso bile predvsem skromne in ponižne dojilje, sobarice in kuharice, temveč mnoge spoštovane vzgojiteljice, učiteljice in priljubljene družabnice v najpremožnejših meščanskih hišah. Zato se je mnogim uspelo dvigniti visoko na družbeni lestvici in so, ko so se vrnile, s pridobljenim znanjem, z izkušnjami in s prihranki doma naredile veliko dobrega. O tem skupaj z dokumentarnimi fotografijami prepričljivo govorijo zbrane pripovedi potomcev aleksandrink, ki jih je avtorica povezala v prepričljivo, branja vredno celoto. Kot v spremni študijo k monografiji navaja Bojan Baskar, novost pri obravnavanju pojava aleksandrinstva pomeni tudi premik fokusa na potomce in nekdanje varovance aleksandrink, ki so v središču obravnave tudi v pričujoči monografiji. Dosedanje raziskave Daše Koprivec (2006, 2008, 2009, 2010, 2011) so pomembno pripomogle k spreminjanju napačnih predstav o aleksandrinkah in k odpiranju in preučevanju novih, z aleksandrinkami povezanih tematik. S svojo monografijo *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev* kot etnološko obravnavo izbranega pojava je pomembno prispevala k etnološki stroki, s svojim evidentiranjem, dokumentiranjem in prezentiranjem materialne dediščine aleksandrink pa je obogatila tudi zbirke Slovenskega etnografskega muzeja.

Utemeljitev za Muzej Ribnica:

Oktober 2012 je bila v Muzeju Ribnica odprta razstava »Križem svajt so se podala pa sujo ruobo ponujala«: Pregled ribniškega krošnjarjenja od patenta leta 1492 do danes. Ob razstavi je izšel tudi izčrpen katalog z istim naslovom. Tako je Muzej Ribnica obeležil 520-letnico krošnjarskega patenta, privilegija cesarja Friderika III. iz leta 1492, ki je postal pravna podlaga za razvoj krošnjarstva na ribniško-kočevskem območju. Z razstavo in s katalogom, ki umešča ribniško krošnjarstvo v slovenski in širši prostor, je Muzej sklenil svoja dolgoletna prizadevanja za sistematično in celovito predstavitev suhorobarstva in lončarstva s krošnjarjenjem, ki so dajali tem krajem poseben pečat, in ime Ribnice, s tem pa tudi Kranjske (Ribniškim krošnjarjem so na Avstrijskem pravili tudi Krainer), ponesli v svet. Načrtno delo na področju suhorobarstva in lončarstva v Muzeju Ribnica se je začelo že z njegovo ustanovitvijo leta 1958. Njegov ustanovitelj Janko Trošt je začel zbirati gradivo o lesni in lončarski obrti. Tako usmerjenost muzeja je utemeljeval z dejstvom, da je domača obrt dala prebivalcem Ribniške doline svojski način življenja in glavni vir dohodka, posledično pa je vplivala tudi na kulturni razvoj kraja. Od ustanovitve do leta 2000 se je Muzej Ribnica s suho robo in z lončarstvom ukvarjal predvsem z materialnega vidika, z zbiranjem in s popisovanjem orodij, ki jih je potreboval obrtnik, z načini izdelave, s postopki, z vrstami lesa in izdelkov. Prva razstava suhe robe in lončarstva je bila postavljena in odprta za javnost leta 1961. V novem tisočletju so si sodelavci Muzeja Ribnica zastavili vrsto novih nalog, izhajajočih iz spoznanja, da bi bilo treba preučiti in predstaviti tudi duhovno in socialno kulturo suhorobarjev in krošnjarjev. Prva in obsežnejša je bila

raziskava dr. Irene Rožman, ki jo je muzej povabil k sodelovanju kot zunanjo sodelavko, in kustosinje ribniškega muzeja, Polone Rigler Grm, o življenju suhorobarskih in zdomarskih družin oziroma družbenem življenju suhorobarjev in krošnjarjev. S tem se je Muzej Ribnica prvič podal na teren s ciljem sistematičnega zbiranja ustnih pripovedi, ki so odkrile bogastvo do takrat še neraziskane tematike. Poleg intervjujev sta sodelavki na terenu pridobili tudi dragoceno fotografsko gradivo ter številne predmete in dokumente. Na podlagi tega je nastala razstava *Iz hiše v svet – življenje suhorobarskih in zdomarskih družin v Ribniški dolini v 20. stoletju*, leta 2006 odprta v ribniškem gradu. Doživela je zelo pozitiven odziv domačinov in obiskovalcev od drugod in bila strokovno zelo opažena. Razstavi sta sledila digitalizacija z igro spomin ter istoimenski katalog. Pred bližajočo se 520-letnico krošnjarskega patenta so avtorice razstave, Polona Rigler Grm, mag. Marina Gradišnik in Vasja Pavlin, začele razmišljati, da bi bilo ob tej priložnosti smiselno celovito predstaviti vsebino, ki se je doslej večinoma obravnavala ločeno (kočevsko ali ribniško krošnjarijenje, krošnjarijenje z leseno ali z lončeno robo). Po drugi strani pa so se želele izogniti stereotipom, da je o teh dejavnostih in z njimi povezanim načinom življenja že vse znano, hkrati pa opozoriti na dejstvo, da muzealci in raziskovalci tej tematiki ne posvečajo dovolj pozornosti. Edina, ki se je te teme sistematično in strokovno lotila, je bila Polona Šega, ki je za svojo doktorsko disertacijo leta 1999 v sodelovanju z ribniškim muzejem raziskala način življenja krošnjarjev iz Ribniške doline v 19. in 20. stoletju. Pri pripravi razstave je ribniški muzej k sodelovanju povabil različne muzejske in raziskovalne ustanove. Odzvali so se Slovenski etnografski muzej, Muzej novejšje zgodovine Celje, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Pomurski muzej Murska Sobota, Pokrajinski muzej Kočevje, Knjižnica Miklova hiša, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ministrstvo za kulturo, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, Društvo Slovencev v Beogradu – društvo Sava in Nacionalni svet slovenske narodne manjšine v Republiki Srbiji. Tako je bilo mogoče prvič celovito prikazati celotno območje in poudariti posebnosti in enakosti med različnimi načini prodaje (jajčarice, kostanjarji, kočevski krošnjarji z galanterijskim blagom, kostelski krošnjarji, Ribničan Urban). Bogastvo pojavov je pokazalo, da je ribniški krošnjar oziroma ribniško krošnjarstvo deležno tako široko zasnovane predstavitve, ker je še živo in prisotno, medtem ko je drugod ta oblika trgovanja usahnila, če ne prej, v letih po drugi svetovni vojni. Razstavo so dopolnjevale multimedijske vsebine. Na razstavi je obiskovalec spoznal zgodbo krošnjarja Janeza Prijatelja skozi oči njegove hčerke Metke Klun, ki se v avdio-video pripovedi spominja očetovih zdomarskih poti in družine v Amstettnu, pri kateri je njen oče imel svoj »kvartir«. Predstavljen je bil pogovor z Janezom Ambrožičem, zadnjim krošnjarjem, ki še vedno prodaja svojo robo po Avstriji. Obiskovalcem je bil na ogled tudi film o tem, kako Rudi Zajc sestavlja krošnjo; film je bil posnet v zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja za potrebe arhiva Muzeja Ribnica. Pomembna dopolnitev in obogatitev razstave je bil 45-minutni dokumentarni film *Sita in rešeta mojstra Debeljaka*, ki je nastal v sodelovanju Muzeja Ribnica in Društva Sava iz Beograda. Gre za zgodbo družine Cvar-Debeljak, ki se je začela skoraj pred stotimi leti, leta 1919, z ustanovitvijo suhorobarskega podjetja v Beogradu in njegovim razcvetom med obema svetovnima vojnoma. Z namenom gostovanja razstave v tujini in zaradi njene zanimivosti za širšo publiko je bil del

razstave preveden v angleški jezik. Razstava je gostovala v Beogradu ob srbski premieri filma *Sita in rešeta mojstra Debeljaka* (14. junij 2013) in bila ob tej priložnosti prevedena tudi v srbski jezik. Razstava ni le celovita predstavitev in s tem dragocena dopolnitev prejšnjih razstav o pojavih, povezanih s krošnjarstvom, temveč je tudi dragocen prispevek k razvoju slovenske etnološke in muzeološke stroke, obenem pa zgled za uspešno medinstitucionalno sodelovanje.

Komisija je Murkovo listino prisodila Centru DUO Veržej za ohranjanje in promocijo rokodelske dediščine v severovzhodni Sloveniji.

Utemeljitev za Center DUO Veržej:

Center domače in umetnostne obrti (DUO) kot enota Zavoda Marianum Veržej kontinuirano skrbi za rokodelsko dediščino v SV delu Slovenije. Poleg izobraževanj, trženja in promocije rokodelskih poklicev za obiskovalce, goste bližnjih term in najavljene skupine pripravljajo rokodelske delavnice (pletarstvo, lončarstvo). Za potrebe izvajanja rokodelskih delavnic so opremili lončarsko in kovaško delavnico, za potrebe pletarskih delavnic pa sami vzgajajo naravna gradiva (koruzno liče in šibje). V urejenem Ekomuzeju Centra DUO s knjižnico in z dokumentacijskim centrom zbirajo, evidentirajo in hranijo informacije, literaturo in predmete nekdanje rokodelske dediščine in domačih dejavnosti (knjige, publikacije, evidence rokodelcev in obrtnikov, rokodelski izdelki). Naključni obiskovalci (ali turisti) pa v Promocijsko-informacijskem centru (PIC) dobijo podatke tudi o delujočih rokodelcih v SV delu Slovenije in slovenskem Porabju. V razstavnih prostorih Ekomuzeja prirejajo različne vseslovenske razstave z rokodelsko vsebino, predvsem v smislu apliciranja starih rokodelskih tehnik za izdelovanje novih, sodobnih, uporabnih izdelkov. Prav tako že peto leto skrbijo za dva vseslovenska projekta oziroma razstavi o veliki noči (velikonočni pirhi) in božiču (jaslice). Ob razstavi izdajo tudi zbornik, v katerem skupaj s slovenskimi muzeji predstavijo velikonočne regijske/lokalne značilnosti. Kot regijski rokodelski center skrbijo za strokovno pomoč rokodelcem Pomurja, promocijo dejavnosti rokodelstva in kulturne dediščine Pomurja nasploh. V različnih in številnih evropskih in nacionalnih projektih skrbijo za razvoj podeželja. Za bolj doživeto srečanje s starimi rokodelskimi obrtniki je v neposredni bližini Centra DUO Veržej za obiskovalce na voljo urejen kamp z vso potrebno infrastrukturo. Kot projektni partner v čezmejnem projektu Rokodelska akademija 1 (končan) in Rokodelska akademija 2 (v izvajanju) je odgovoren za sodelovanje pri razvijanju programov nacionalne poklicne kvalifikacije (NPK) s področja rokodelskih poklicev, izvajanje rokodelskih šol v naravi in izvedbo ter koordinacijo rokodelskih kampov za različne ciljne skupine. V rokodelski trgovini ponujajo izdelke iz naravnih gradiv, spominke in uporabne predmete pa obiskovalec lahko tudi kupi ali naroči. Prav tako je izdelke mogoče kupiti v e-rokodelski trgovini. Vzorno sodelujejo z različnimi institucijami: z Občino Veržej, Zadrugo za razvoj podeželja Pomelaj, s Pomurskim muzejem Murska Sobota, Pokrajinskim muzejem Ptuj-Ormož (enota Ormož), Centrom za poklicno izobraževanje, Termami Banovci, Krajinskim parkom Goričko, Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije – Zavodom Murska Sobota, z Ljudsko univerzo Murska Sobota, osnovnimi, srednjimi šolami in vrtci SV dela Slovenije, z ljubiteljskimi in s strokovnimi društvi itd.